

The logo for the Institute for Macroeconomic and Regional Studies (IMRS) features the letters 'IMRS' in a bold, white, sans-serif font, centered within a solid red rectangular background.

Institute for Macroeconomic
and Regional Studies

Makroiqtisodiy va hududiy tadqiqotlar instituti

2024
2025
2026

YANVAR
FEVRAL
MART

Faoliyatning
asosiy
ko'rsatkichlari

Mundarija

2024-yil uchun nominal (NEER) va real samarali almashuv kursi (REER) indekslari hisoblab chiqildi	2
2025-yilning yanvar oyida Toshkent shahrida uy-joylar uchun taklif etilgan ijara narxlari tahlil qilindi	3
2025-yilning fevral oyida Toshkent shahridagi supermarketlarda oziq-ovqat mahsulotlari narxining o'zgarishi ko'rib chiqildi.....	5
2025-yilning yanvar oyida ikkilamchi bozordagi avtomobillar narxi tahlil etildi	6
O'zbekiston mahsulotlari uchun potensial eksport bozorlari va buyurtmachilar talabi o'rganildi.....	8
Toshkent shahrida ko'p qavatli uy-joylarga investitsiyalarning daromadliligi tahlil qilindi	10
Oilalarning ijtimoiy-iqtisodiy holati mazkur oila farzandlarining akademik natijalariga qanday ta'sir qilishi o'rganildi	12
Ichki turizmning rivojlanishini baholashga qaratilgan oflayn so'rov o'tkazildi.....	14



Izoh: 2024-yilda O'zbekiston uchun NEER va REER indekslarini hisoblashda savdo hamkorlarimiz sifatida O'zbekistonning umumiy tashqi savdo aylanmasida 83 foiz hissaga ega bo'lgan 20 ta mamlakat, bazaviy davr sifatida 2019-yilning yanvar oyi tanlab olindi.

2024-yilda O'zbekistonda real samarali almashuv kursi indeksi ko'tarildi. Xususan, 2024-yilning dekabr oyida REER indeksi 2023-yilning mos davriga nisbatan 4,8 bandga (106,6 dan 111,4 ga) ko'tarildi. Bunda, so'mning AQSH dollariga nisbatan almashuv kursi o'zgarishi ta'siri 3,3 band bo'lgan bo'lsa, inflatsiyaning ta'siri 1,5 bandni tashkil etdi.

Ta'kidlash joizki, 2024-yilning dastlabki 9 oyida REER indeksi 104,1 va 105,7 oralig'ida shakllangan bo'lsa, IV chorak yakuniga kelib III chorak yakuniga nisbatan 6,6 bandga oshdi.

2024-yilda nominal samarali almashuv kursi 4,1 bandga (90,0 dan 94,1 ga) o'sdi.

Izoh: Iqtisodiyotda real samarali almashuv kursining ko'tarilishi, boshqa omillar o'zgarimas deb qaralganda, eksport narxlarining qimmatlashishi va import narxlarining arzonlashishiga olib kelishi mumkin.

2024-yilda REER indeksining oshishiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri sifatida asosiy savdo hamkor davlatlar milliy valyutalarining AQSh dollarga nisbatan qadrsizlanishi o'zbek so'mi qadrsizlanishiga nisbatan yuqori ekanligini keltirish mumkin.

Ma'lumot uchun: 2024-yilning yanvar-dekabr oylarida so'mning AQSh dollarga nisbatan nominal kursi 3,8 foizga qadrsizlangan bo'lsa, Rossiya rubli 16,8 foizga, Qozog'iston tengesi 15,5 foizdan ko'proqqa va turk lirasi deyarli 16,6 foizga qadrsizlandi. Bu o'z navbatida, REER indeksining 3,3 bandga o'sishiga ta'sir o'tkazdi.

Shuningdek, 2024-yilda O'zbekistondagi narxlar darajasi dinamikasi va asosiy savdo hamkorlarimizdagi makroiqtisodiy tendensiyalar orasida farqlarning yuzaga kelishi REER indeksining o'sishiga ta'sir etdi.

Ma'lumot uchun: 2024-yilda O'zbekistonda inflyatsiya darajasi 9,8 foizni tashkil etgan bo'lsa, ushbu ko'rsatkich Rossiyada 9,5 foizga, Qozog'istonda 8,6 foizga va Xitoyda 0,2 foizga teng bo'ldi. Inflyatsiya omilining REER indeksiga ta'siri 1,5 bandni tashkil etdi.



Mazkur davrda poytaxtda o'rtacha ta'mirlangan xonadonlar uchun o'rtacha ijara narxlari dekabr oyidagiga nisbatan 0,1 foizga, to'liq ta'mirlangan xonadonlar uchun esa 0,3 foizga arzonlashdi.

O'rtacha ta'mirlangan uy-joylar ijarasi.

2024-yilning yanvar oyida o'rtacha ta'mirlangan 1 xonali va 2 xonali xonadonlar uchun o'rtacha ijara narxi dekabr oyidagiga nisbatan mos ravishda 0,3 foiz va 0,4 foizga pasaygan bo'lsa, 3 xonali va 4 xonali xonadonlar uchun mos ravishda 0,1 foizga va 0,3 foizga ko'tarilgan.

O'rtacha ta'mirlangan xonadonlar uchun taklif etilgan nisbatan arzon ijara narxlari:

- Sergeli tumani (1 xonali - 297 AQSh dollari, 2 xonali - 355 AQSh dollari, 3 xonali - 415 AQSh dollari, 4 xonali - 419 AQSh dollari);
 - Olmazor tumani (1 xonali - 293 AQSh dollari, 2 xonali - 352 AQSh dollari, 3 xonali - 419 AQSh dollari, 4 xonali - 493 AQSh dollari).
- Nisbatan qimmat ijara narxlari:
- Mirobod tumani (1 xonali - 344 AQSh dollari, 2 xonali - 512 AQSh dollari, 3 xonali - 643 AQSh dollari, 4 xonali - 705 AQSh dollari);
 - Yakkasaroy tumani (1 xonali - 383 AQSh dollari, 2 xonali - 487 AQSh dollari, 3 xonali - 677 AQSh dollari, 4 xonali - 722 AQSh dollari).

To'liq ta'mirlangan uy-joylar ijarasi.

Mazkur davrda to'liq ta'mirlangan 1 va 3 xonali xonadonlar uchun o'rtacha ijara narxi 0,5 foizga, 2 xonalilar uchun 0,7 foizga pasaygan bo'lsa, 4 xonali xonadonlar uchun 0,5 foizga oshgan.

To'liq ta'mirlangan uy-joylar uchun taklif etilgan nisbatan arzon ijara narxlari.

- Sergeli tumani (1 xonali - 321 AQSh dollari, 2 xonali - 417 AQSh dollari, 3 xonali - 513 AQSh dollari, 4 xonali - 641 AQSh dollari);
 - Uchtepa tumani (1 xonali - 386 AQSh dollari, 2 xonali - 450 AQSh dollari, 3 xonali - 534 AQSh dollari, 4 xonali - 624 AQSh dollari).
- Nisbatan qimmat ijara narxlari:
- Mirobod tumani (1 xonali - 485 AQSh dollari, 2 xonali - 731 AQSh dollari, 3 xonali - 1027 AQSh dollari, 4 xonali - 1328 AQSh dollari);
 - Shayxontohur tumani (1 xonali - 521 AQSh dollari, 2 xonali - 732 AQSh dollari, 3 xonali - 1093 AQSh dollari, 4 xonali - 1381 AQSh dollari).

Ijara narxlari olx.uz platformasidan veb-skreping (web scraping) orqali olingan ochiq ma'lumotlar asosida tahlil qilindi. Bunda 2024-yilning dekabr oyi uchun 35,3 mingta va 2025-yilning yanvar oyi uchun 35,7 mingta ma'lumotdan foydalanildi. Ikkala davr uchun ham tahlil narxlar chegarasining yuqori va pastki 5 foizlik kvantillari chiqarib tashlanganidan keyin amalga oshirildi.

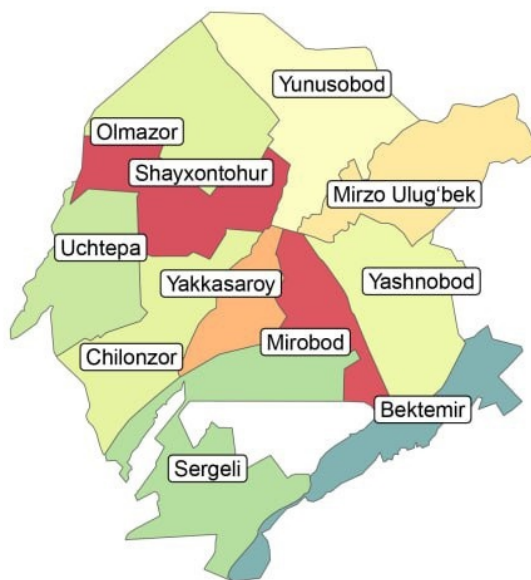
2025-yil Yanvar



2024-yil Dekabr



O'rtta ta'mirlangan



To'liq ta'mirlangan





2025-yilning fevral oyida Toshkent shahridagi supermarketlarda oziq-ovqat mahsulotlari narxining o'zgarishi ko'rib chiqildi

o'qish vaqti
44 soniya

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Makroiqtisodiy va hududiy tadqiqotlar instituti (MHTI) mutaxassislari 2025-yilning fevral oyida Toshkent shahridagi yirik supermarketlarda 21 nomdagi oziq-ovqat mahsulotlari narxining o'zgarishini ko'rib chiqdi.

Monitoring natijalari 6 nomdagi mahsulot bo'yicha minimal narxlar o'tgan oydagiga nisbatan pasayganligini ko'rsatdi*.

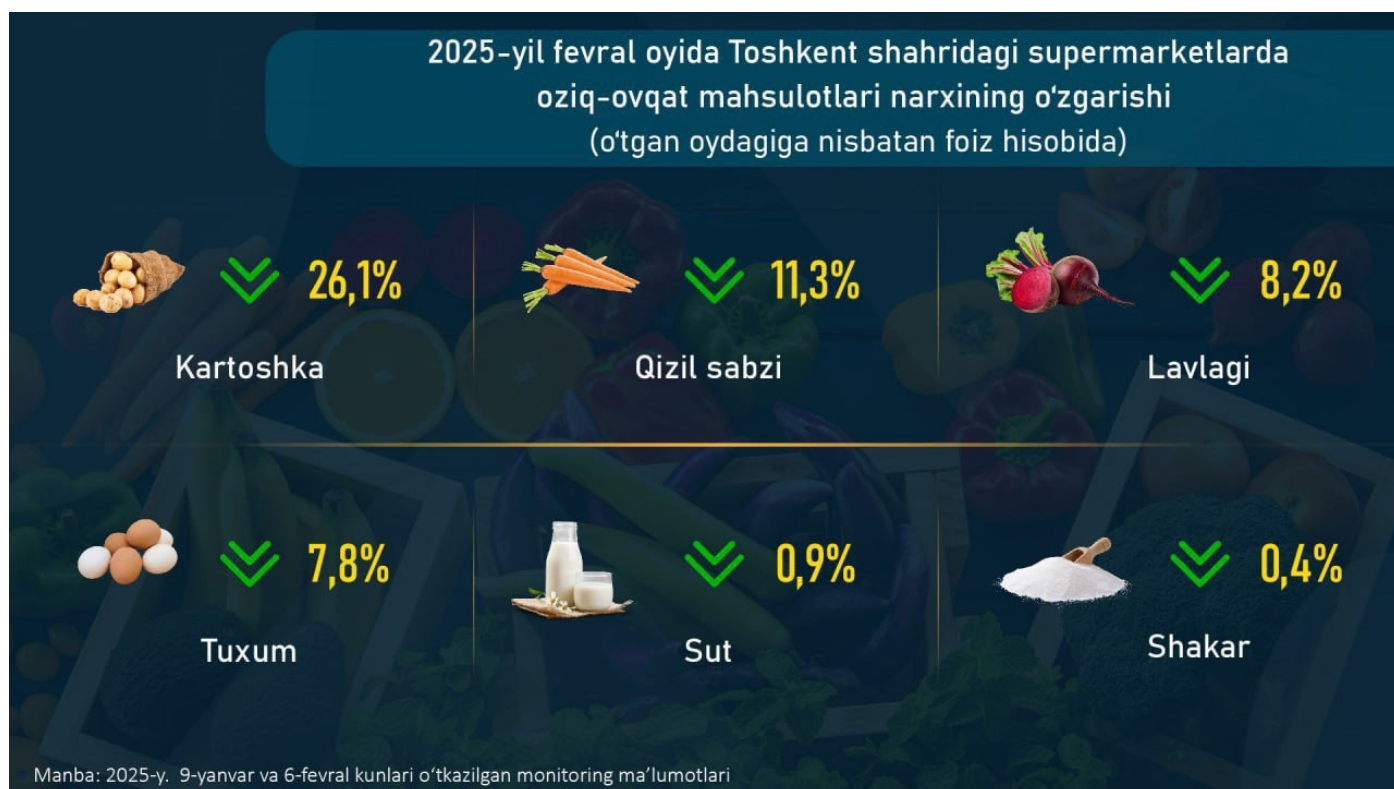
Shunday qilib, kartoshkaning minimal narxi 26,1 foiz, qizil sabziniki 11,3 foiz, lavlaginiki 8,2 foiz, tuxumniki 7,8 foiz, sutniki 0,9 foiz, shakarniki 0,4 foiz pasaygan. O'tgan oyda kartoshka narxi oshganidan keyin Pokistondan kartoshka import qilindi va bu uning narxi pasayishiga olib keldi.

8 nomdagi mahsulot bo'yicha minimal narxlar oshgan. Ayniqsa, oqboosh karam narxida eng katta o'sish qayd etildi. Bu mavsumiy omil bilan bog'liq.

Bodring narxi ham sezilarli darajada oshgan, ammo o'tgan yilning shu davridagiga nisbatan 30,0 foiz arzon.

7 nomdagi mahsulotning eng past narxlari o'zgarishsiz qolgan. Bular - bug'doy uni, guruch, grechka, makaron, olma, banan, tovuq go'shti (file).

*tahlil 2025-y. 9-yanvar va 6-fevral kunlari o'tkazilgan monitoring ma'lumotlari asosida amalga oshirildi.





Mahalliy ommabop avtomobillar narxi.

Joriy yilning yanvar oyida mahalliy ommabop avtomobillar narxi 2024-yilning dekabr oyidagiga nisbatan arzonlashdi. Xususan:

- «Onix»: kam foydalanilgan - 2,4%ga (\$14 350 dan \$14 000 ga), ko'p foydalanilgan - 1,5%ga (\$13 000 dan \$12 800 ga);
- «Lacetti»: kam foydalanilgan - 0,7%ga (\$15 000 dan \$14 900 ga), o'rtacha foydalanilgan - 1,4%ga (\$14 500 dan \$14 300 ga), ko'p foydalanilgan - 1,7%ga (\$13 327 dan \$13 095 ga);
- «Cobalt»: kam foydalanilgan - 1,4%ga (\$12 901 dan \$12 725 ga), o'rtacha foydalanilgan - 2,4%ga (\$12 300 dan \$12 000 ga), ko'p foydalanilgan - 1,7%ga (\$11 700 dan \$11 500 ga);
- «Nexia»: o'rtacha foydalanilgan - 1,8%ga (\$11 400 dan \$11 200 ga); ko'p foydalanilgan - (\$10 500 dan \$10 465 ga);
- «Spark»: o'rtacha foydalanilgan - 1%ga (\$10 300 dan \$10 200 ga), ko'p foydalanilgan - 1,1%ga (\$9 300 dan \$9 200 ga);
- «Damas»: kam foydalanilgan - 0,5%ga (\$8 135 dan \$8 098 ga), o'rtacha foydalanilgan - 1,4%ga (\$8 000 dan \$7 886 ga), ko'p foydalanilgan - 4,1%ga (\$7 300 dan \$7 000 ga) arzonlashgan.

Mahalliy lyuks avtomobillar narxi.

Kam foydalanilgan «Equinox» va «Malibu» avtomobillarining o'rtacha narxlarida oshish kuzatilgan bo'lsa-da, o'rtacha va ko'p foydalanilganlari uchun narxlar arzonlashishda davom etdi. Xususan:

- «Malibu»: o'rtacha foydalanilgan - 2,1%ga (\$29 100 dan \$28 500 ga), ko'p foydalanilgan - 1,6%ga (\$25 000 dan \$24 600 ga) arzonlagan bo'lsa, kam foydalanilgan uchun o'rtacha narx 1,2%ga (\$29 650 dan \$30 000 ga) oshdi;
- «Equinox»: o'rtacha foydalanilgan - 1,6%ga (\$30 500 dan \$30 000 ga) arzonlab, ko'p foydalanilgani uchun o'rtacha narx (\$26 500) o'zgarishsiz qolgan bo'lsa, kam foydalanilgani 0,9%ga (\$34 000 dan \$34 308 ga) oshgan;
- «Tracker»: kam foydalanilgan - 1,6%ga (\$18 700 dan \$18 403 ga), o'rtacha foydalanilgan - 2,3%ga (\$17 700 dan \$17 300 ga), ko'p foydalanilgan - 2,9%ga (\$17 000 dan \$16 500 ga) arzonlashgan.

Elektromobillar narxi.

Mazkur davrda ko'p foydalanilgan BYD «E2» (\$15 250) va «Yuan Up» (\$20 000) elektromobillari narxi o'zgarimagan bo'lsa, boshqa elektromobillar o'rtacha narxlarida arzonlash kuzatildi:

- BYD «E2»: yangi - 1,8%ga (\$17 100 dan \$16 800 ga), o'rtacha foydalanilgan - 2,9%ga (\$15 970 dan \$15 500 ga);
- BYD «Han»: yangi - 0,9%ga (\$32 500 dan \$32 200 ga), ko'p foydalanilgan - 2,9%ga (\$31 750 dan \$31 250 ga);
- BYD «Song Plus DM-i Champion»: yangi - 0,3%ga (\$29 100 dan \$29 000 ga), o'rtacha foydalanilgan - 1,1%ga (\$27 200 dan \$26 900 ga), ko'p foydalanilgan - 2,8%ga (\$24 999 dan \$24 300 ga);
- BYD «Song Plus EV Champion»: yangi - 1,4%ga (\$28 500 dan \$28 090 ga), o'rtacha foydalanilgan - 3,6%ga (\$26 600 dan \$25 650 ga), ko'p foydalanilgan - 2,9%ga (\$24 050 dan \$23 350 ga).

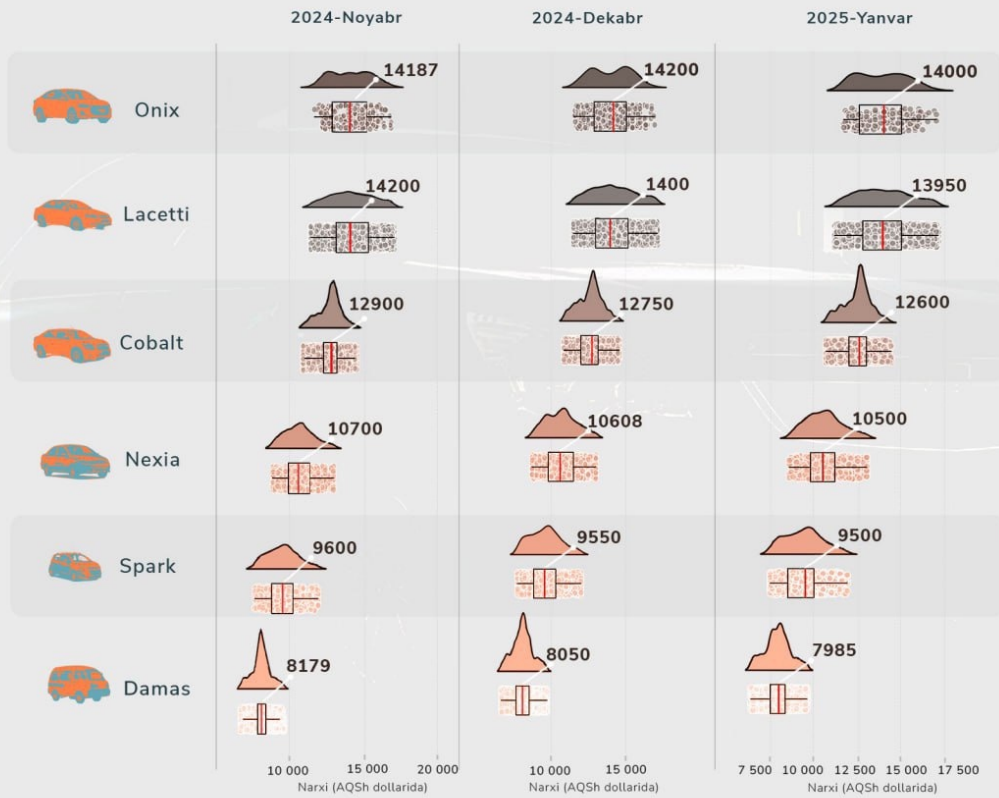
Xorijiy avtomobillar narxi.

- «Elantra»: o'rtacha foydalanilgan - 2,3%ga (\$21 500 dan \$21 000 ga); ko'p foydalanilgan - 4,8%ga (\$21 000 dan \$19 995 ga);
- «Tucson»: kam foydalanilgan - 1,5%ga (\$33 500 dan \$33 000 ga), o'rtacha foydalanilgan - 0,8%ga (\$31 750 dan \$31 500 ga); ko'p foydalanilgan - 2,0%ga (\$25 500 dan \$25 000 ga);
- «Sportage»: kam foydalanilgan - 1,4%ga (\$29 000 dan \$28 600 ga), o'rtacha foydalanilgan - 1,8%ga (\$27 500 dan \$27 000 ga);
- «Seltos»: ko'p foydalanilgan - 2,1%ga (\$23 500 dan \$23 000 ga) arzonlagan.

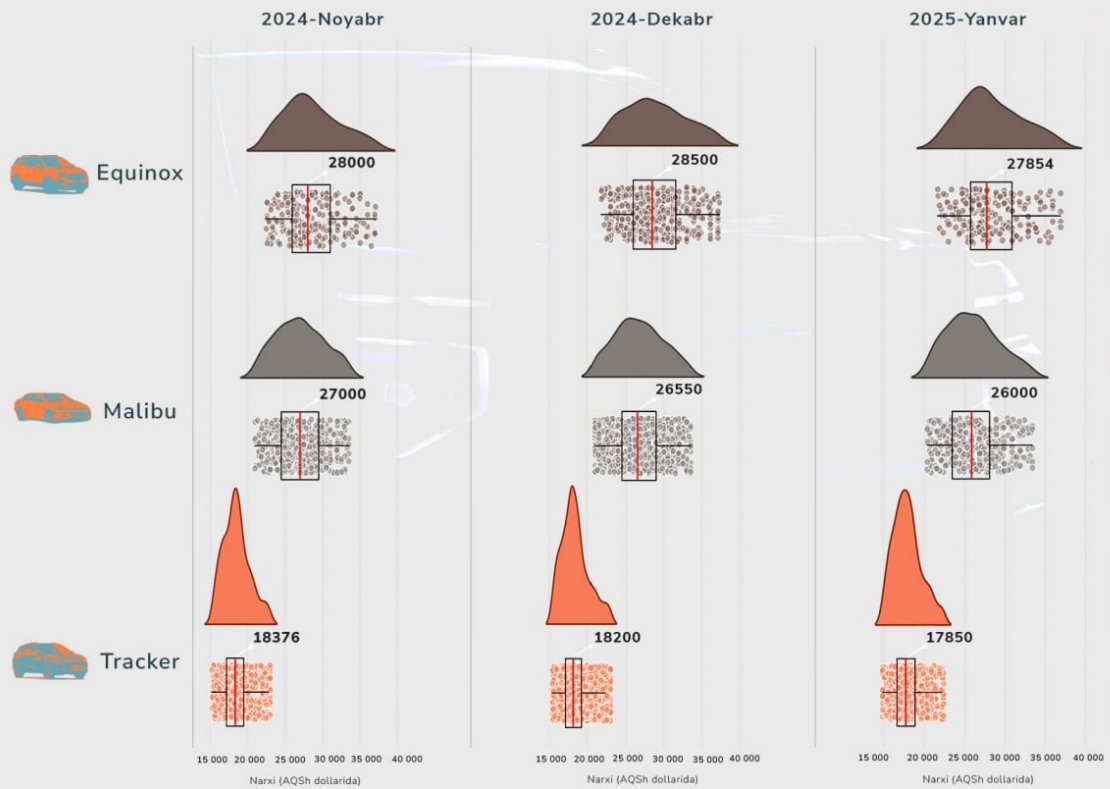
Avtomobillarni bosib o'tgan masofasi hamda ishlab chiqarilgan yiliga ko'ra guruhlariga ajratish bo'yicha batafsil ma'lumot olish uchun avvalgi tahlillarga qarang.

Avtomobillar narxini tahlil qilishda ma'lumotlar olx.uz platformasidan veb skreping (web scraping) orqali to'plandi. Ma'lumotlar saralab olingandan so'ng, dekabr oyi uchun 18,7 mingta, yanvar oyi uchun 16,5 mingta ma'lumotdan foydalanildi.

Mahalliy ommabop avtomobillar



Mahalliy lyuks avtomobillar





O'zbekiston nisbiy ustunlikka ega bo'lgan mahsulotlar (nisbiy ustunlik indeksi 1 dan yuqori) uchun quyidagi potensial bozorlar va yetkazib berishi mumkin bo'lgan hududlar aniqlandi:

Meva-sabzavotlar hamda ulardan tayyorlangan turli xil qiyom va sharbatlar.

Hududlar - Surxondaryo, Xorazm, Farg'ona, Samarqand, Qashqadaryo va Andijon viloyatlari
Potensial bozorlar - Hindiston, BAA, Buyuk Britaniya, AQSh, Malayziya va Singapur

Ip-gazlama, kiyimlar, kimyoviy tola va teri mahsulotlari.

Hududlar - Namangan, Qashqadaryo, Toshkent va Sirdaryo viloyatlari hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi
Potensial bozorlar - Ispaniya va Indoneziya

O'g'itlar, kimyoviy mahsulotlar, un va kraxmal.

Hududlar - Farg'ona, Navoiy va Toshkent viloyatlari hamda Toshkent shahri
Potensial bozorlar - Xitoy, Malayziya, Hindiston, Koreya Respublikasi, Shri Lanka

Qimmatbaho toshlar va metallar, rux va mis mahsulotlari.

Hududlar - Navoiy va Toshkent viloyatlari hamda Toshkent shahri
Potensial bozorlar - AQSh, Yaponiya, BAA, Koreya Respublikasi, Tailand, Xitoy, Hindiston, Vyetnam
Mazkur mahsulotlar buyurtmachilarining 73 foizi mahsulotni ishlab chiqarish, sug'urtalash va yetkazib berish xarajatlari sotuvchining zimmasiga yuklatilish talabini qo'yishgan (CIF).

Xaridorlarning 61 foizi to'lov shakli sifatida akkreditivni (LC - Letter of Credit), 16 foizi bank orqali to'g'ridan-to'g'ri o'tkazmalarni, 11 foizi telegrafik pul o'tkazmasini (TT - Telegraphic Transfer) afzal ko'rishadi.

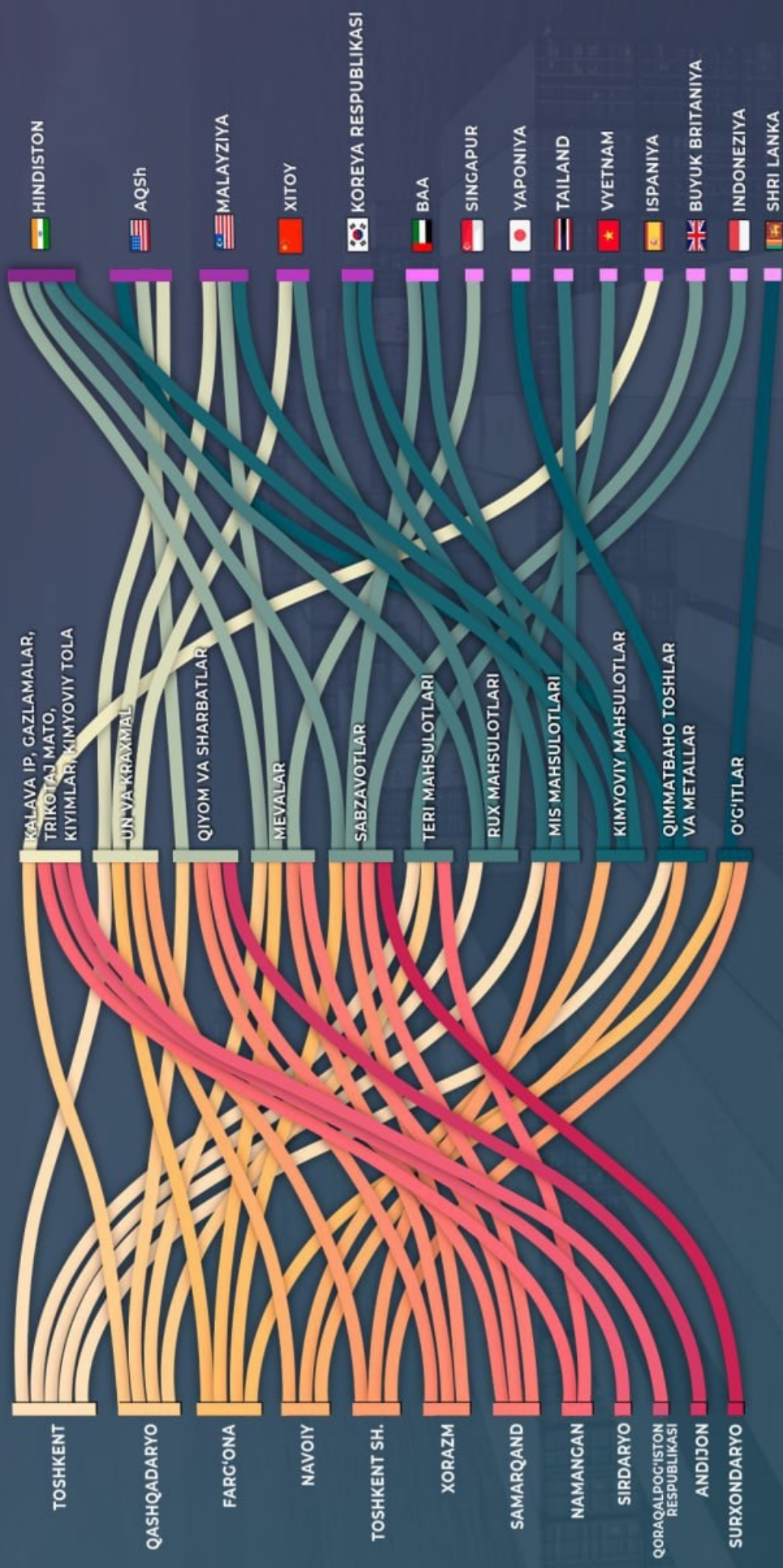
***Izoh:** Akkreditiv xalqaro savdoda risk darajasi kichik bo'lgan eng ishonchli to'lov shakli hisoblanadi.*

Buyurtmachilarning 81 foizi uchun mahsulotni yetkazib beruvchi korxonaga qaysi mamlakatdan ekanligining ahamiyati yo'q va ushbu bozorlarga o'zbekistonlik tadbirkorlar ham kirib borish imkoniyatiga ega.

Shuni ta'kidlash joizki, hududlarda transport va eksport infratuzilmasining ushbu potensial bozorlarga chiqish uchun moslashtirilishi, eksportchi korxonalarga yaqindan konsultativ va moliyaviy ko'mak berilishi eksport ko'lamining oshishi, samaradorlikning yaxshilanishi, innovatsion faoliyatning jadallashishi, aholi turmush darajasining oshishiga xizmat qiladi.

Tadqiqotda respublika va uning hududlari uchun nisbiy ustunlik indeksi (RCA - Revealed Comparative Advantage) hisoblab chiqilgach, O'zbekiston eksport qilishda nisbiy ustunlikka ega bo'lgan mahsulotlar hamda ularni eksport qilishi mumkin bo'lgan viloyatlar aniqlandi. Tahlillarda www.go4worldbusiness.com veb-sahifasidan 2024-yilning oktyabr-dekabr oylari uchun veb-skreping (web-scraping) orqali to'plangan 16 340 ta buyurtmachining ma'lumotlari hamda Statistika agentligi ma'lumotlaridan foydalanildi.

O'ZBEKISTON HUDUDLARI UCHUN POTENSIAL EKSPORT BOZORLARI





Uy-joyga investitsiya qilish – faqat ko'chmas mulkka egalik qilish emas, balki uzoq muddatli moliyaviy barqarorlik va daromad olishning ishonchli manbalaridan bo'lib kelgan.

Ushbu investitsiyaning asosiy mohiyati mulkning 2 xil daromad manbai orqali foyda keltirishida namoyon bo'ladi:

1. Ijaraga berishdan olinadigan daromad;
2. Vaqt o'tishi bilan mulk qiymatining o'zgarishi orqali keladigan kapital foyda (zarar).

Ushbu ikki manba birgalikda nafaqat daromad keltiradi, balki investorga bozordagi o'zgarishlarga moslashish imkonini ham beradi.

Toshkent shahrida uy-joyga investitsiyalarning daromadlilik tushib bormoqda. Xususan, joriy yilning yanvar oyida poytaxtda ko'p qavatli uy-joylarga investitsiyalarning daromadlilik 2024-yilning fevral oyidagi o'rtacha 32,4%dan 7,6%gacha sekinlashdi.

Mazkur davrda ko'p qavatli uy-joyga investitsiyalarning daromadlilik joylashgan hududi va xonalari soniga ko'ra bir-biridan sezilarli darajada farqlanadi:

- 1 xonali: Mirobod – -1,7% (2024-yil fevral – 53,0 %), Bektemir – 54,3% (46,8 %);
- 2 xonali: Uchtepa – 2,6% (27,0 %), Yakkasaroy – 15,1% (24,2 %);
- 3 xonali: Bektemir – -5,5% (33,7 %), Yakkasaroy – 10,4% (22,8 %);
- 4 xonali: Bektemir – -7,3% (37,9 %), Chilonzor – 16,5% (19,8 %).

Uy-joylar narxi o'zgarishidan olinadigan daromad.

2024-yil fevral oyida uy-joy va ijara narxlarining nisbatan ko'tarilishi (tushishi) hisobiga olinishi mumkin bo'lgan foyda Yakkasaroy, Bektemir va Chilonzor tumanlarida mos ravishda o'rtacha 16,1%ni, 26,9%ni va 15,4%ni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yil yanvar oyida ushbu ko'rsatkichlar 3,0%, 2,8% va 0,3%gacha pasaydi. Shuningdek, Toshkent shahrida uy-joylar narxining o'sishdan deyarli to'xtashi va biroz arzonlashishi natijasida joriy yilning yanvar oyida uy-joylar narxi o'zgarishidan olinadigan o'rtacha daromad Shayxontohur (35,8 %dan -0,8 %ga) va Yunusobod (30,4 %dan -3,4 %ga) tumanlarida sezilarli darajada pasaygani kuzatildi.

Uy-joylarni ijaraga berishdan olinadigan daromad.

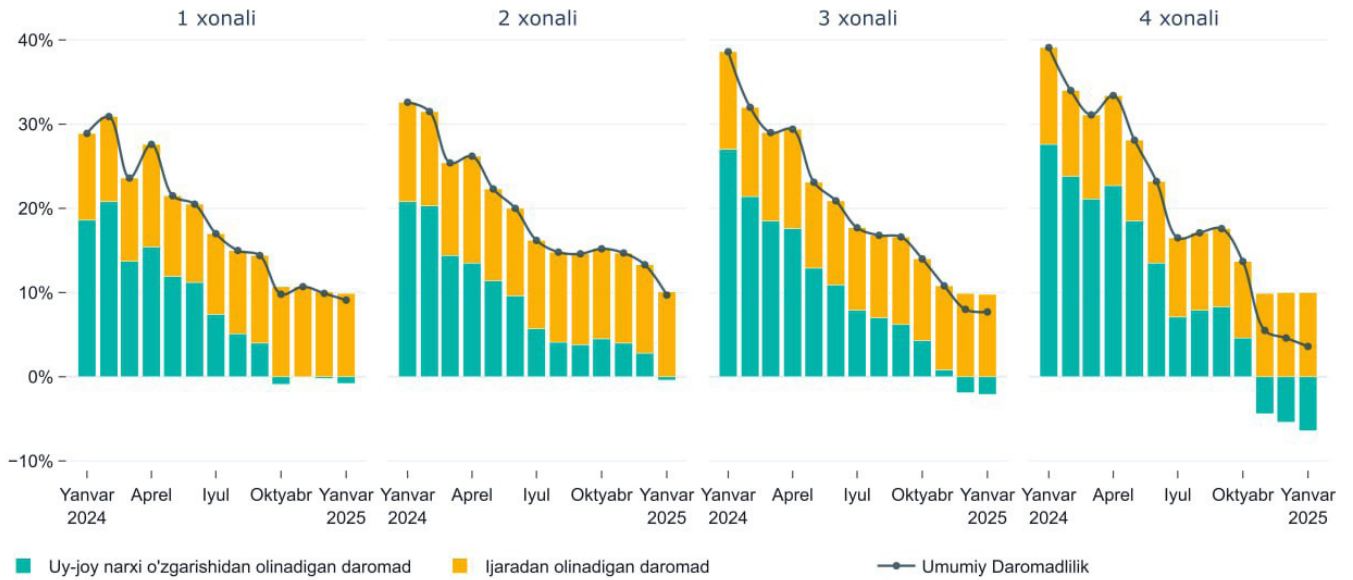
Joriy yilning yanvar oyida uy-joylar ijarasidan olinadigan yillik o'rtacha daromad Mirobod tumanida 10,0%ni (2024-yil fevral oyida – 10,4%), Mirzo Ulug'bek tumanida 9,9%ni (10,6%), Shayxontohur tumanida 9,8%ni (11,6 %) tashkil etdi. Ushbu ko'rsatkich ijara narxlari nisbatan arzonroq bo'lgan tumanlar – Olmazorda 8,9%ni (9,4%), Uchtepada 8,9%ni (8,6%) va Sergelida 8,9%ni (8,4 %) tashkil qildi.

Daromadlilik darajasi bo'yicha investitsion jozibadorligi yuqori hisoblangan 1 va 2 xonali xonadonlardan daromad olish imkoniyatlari ham tushib bormoqda. 2024-yilning fevral oyida 1 va 2 xonali xonadonlarga yo'naltirilgan investitsiyalarning daromadlilik mos ravishda 35,6%ni va 30,8%ni tashkil etgan bo'lsa, joriy yil yanvar oyida ushbu ko'rsatkich 14,3% va 7,5%gacha tushdi. Mazkur davrda 3 va 4 xonali xonadonlar uchun daromadlilik ko'rsatkichi sezilarli darajada pasaydi (mos ravishda 5,5% (2024-yil fevralida 33,0%) va 2,9% (30,3%)).

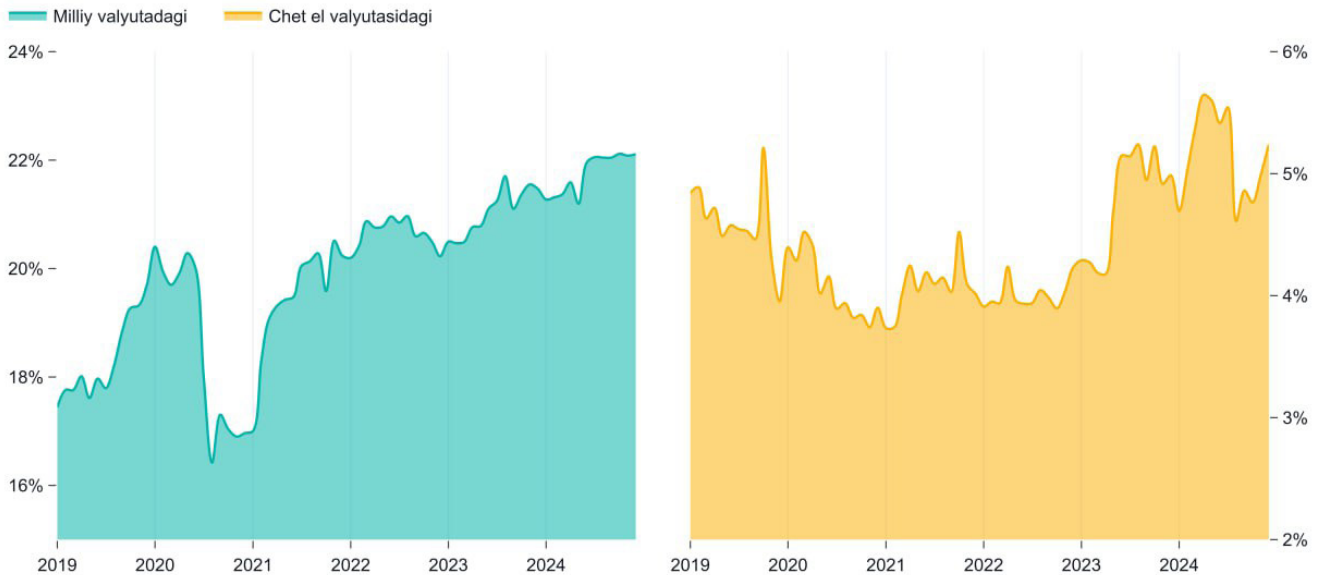
2024-yilning yarmidan boshlab uy-joyga investitsiyalar daromadlilik jismoniy shaxslarning milliy valyutadagi depozitlardan olinadigan o'rtacha daromadlilikdan past darajada shakllanib kelmoqda. 2023-2024 yillarda chet el valyutasidagi bank depozitlari bo'yicha o'rtacha foiz stavkasi 5% atrofida shakllangan bo'lsa, milliy valyutadagi depozitlar bo'yicha stavkalar 21-22% atrofida o'zgarib turdi.

Rivojlanayotgan davlatlarda aholi jamg'armalarining uy-joyga yo'naltirilishi qisqa muddatda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni oshirishi mumkin. Ammo, uzoq muddatda kapital bozorini rivojlantirish va aholi uchun diversifikatsiyalangan investitsiya imkoniyatlarini taqdim etish muhim. Shu yo'l bilan aholi jamg'armalari nafaqat saqlanadi, balki milliy iqtisodiyotning turli sohalariga investitsiya qilingach, yanada jadal rivojlanish imkonini beradi. ■

Uy-joy narxi o'zgarishi hamda ijaradan olinadigan o'rtacha daromadlilik



Bank depozitlari bo'yicha foiz stavkalari



Manba: Markaziy bank ma'lumotlari



Ta'lim va uning sifati iqtisodiy rivojlanish bilan chambarchas bog'liq. Inson kapitali nazariyasiga muvofiq, bilim, qobiliyat va ta'lim darajasi inson kapitalidagi muhim omillar bo'lib, o'z navbatida iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi (Becker 1964, Gennaioli v.b. 2012). Tadqiqotchilar iqtisodiy rivojlanishda ta'lim olish uchun sarflangan yillar emas, balki ta'limning sifati muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlaydi (Angrist v.b 2021). Bu esa o'z navbatida, ta'lim sifatidagi tafovutlarni kamaytirish orqali uzoq muddatli rivojlanishga erishish mumkinligini ko'rsatadi (Piao 2024).

Tadqiqotda O'zbekistonda PISA-2022 so'rovi orqali olingan natijalardan foydalanildi. So'rov mamlakatimizning turli hududlari bo'yicha 15 yoshli o'quvchilarning javoblarini mujassam etgan bo'lib, uning asosida yaratilgan ma'lumotlar bazasi 202 ta maktab va 7293 nafar o'quvchini qamrab oladi.

MHTI mutaxassislari tadqiqot davomida quyidagi natijalarni oldi:

1 Uy-xo'jaliklari oilaning ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishiga qarab o'sish tartibida guruhlanganda, yuqori o'nlikda joylashgan oilalarning farzandlari quyi o'nlikdagi oilalarning farzandlariga nisbatan matematika fanidan 43,7 ball, o'qish fanidan 39,8 ball va tabiiy fanlardan 36,7 ball yuqori natija ko'rsatdi.

Repest moduli asosida qilingan tadqiqot natijalariga ko'ra, ijtimoiy-iqtisodiy holat indeksining 1 birlikka yaxshilanishi ballarni matematika fanidan 9,5 ballga, o'qish fanidan 9,2 ballga va tabiiy fanlardan 7,9 ballga yaxshilaydi.

2 Uy vazifalarini bajarmaydigan o'quvchilar ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishiga ko'ra, quyi o'nlikdagi oilalar farzandlarining 6,7 foizini, yuqori o'nlikdagi oilalar farzandlarining esa 3,3 foizini tashkil etadi.

O'quv haftasi davomida haq evaziga mehnat qiladigan 15 yoshli o'quvchilar ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishiga ko'ra, quyi o'nlikda joylashgan oilalar farzandlarining taxminan har uch nafaridan birini, yuqori o'nlikda joylashgan oilalar farzandlarining esa har to'rt nafaridan birini tashkil etadi.

Tahlil natijalariga ko'ra, o'quvchilarning uy vazifalarini bajarmasligi PISA test sinovi natijalarini o'rtacha 16 ballga, haq evaziga mehnat qilish esa 37 ballga kamaytiradi.

3 O'quv haftasi davomida darsdan avval nonushta qilmaydigan o'quvchilar ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishiga ko'ra quyi o'nlikda joylashgan oilalar farzandlarining 13,6 foizini, yuqori o'nlikda joylashgan oilalar farzandlarining esa 9,5 foizini tashkil etadi.

Tahlil davomida o'quvchilarning darsdan oldin nonushta qilmasligi PISA test sinovi natijalarini o'rtacha 20 ballga kamaytirishi aniqlandi. Nonushta qilmaslik ko'proq kambag'al oilalarning farzandlariga ta'sir qiladi va ular nonushta qilmaydigan yuqori daromadli oilalarning farzandlariga nisbatan 34 ball kamroq oladi.

Takliflar:

Davlat ta'lim qonunchiligida maqsadli ko'rsatkichlarni xalqaro test sinovlari natijalari orqali aniq hamda bir vaqtning o'zida guruhlar kesimida (yuqori-quyi daromadli oila farzandlari, shahar-qishloq va hokazo) belgilash lozim. Barcha uchun umumiy bo'lgan ko'rsatkichlar ma'lum bir guruhning yuqori natijasi hisobiga shakllanadi va o'rtacha qiymatning oshishi ta'limdagi tafovutning oshishiga olib keladi.

MHTI mutaxassislarining tadqiqoti O'zbekistonda maktablardagi bepul tushlik davomatni 8 foizga oshirishini ko'rsatgandi. Ushbu dalil va yuqoridagi tahlil natijalarini inobatga olgan holda, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar yashaydigan hududlardagi maktablarda sinov tariqasida bepul tushlik hamda nonushta berish tizimini joriy etish hamda ularning samaradorligini aniqlash lozim.

TA'LIMDAGI TAFOVUTLAR

Oilaning ijtimoiy-iqtisodiy holati o'quvchilarning akademik natijalariga qanday ta'sir qiladi?



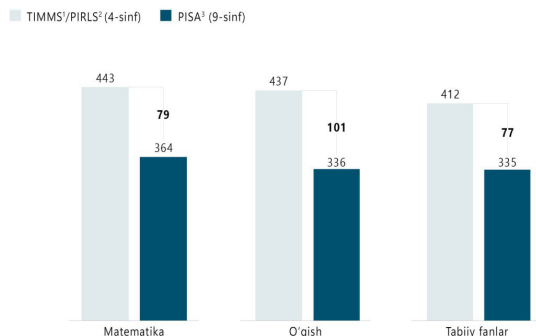
“
Ta'limdagi tafovut (yoki notenglik) faqat bir o'quvchining maktabda ta'lim olgan yillaridagi tafovut bilangina emas, balki olayotgan ta'lim sifatidagi tafovut bilan ham o'lchanadi.

”
- Nikol Torpi-Sabo

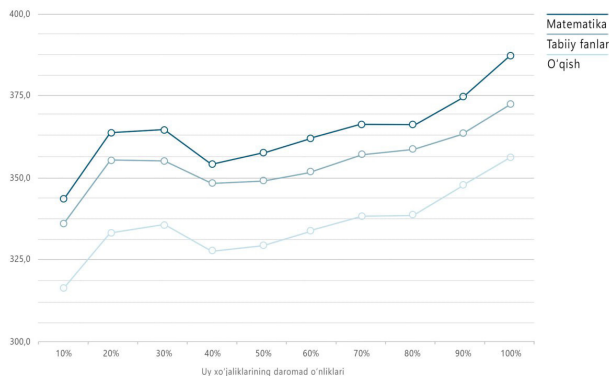
Sinfdan sinfga o'tishdagi ma'lum bir muammolar sabab o'quvchilarning akademik natijalari pasaygan.

O'zbekistonda ta'lim natijalari va o'quvchilarning ijtimoiy-iqtisodiy holati o'rtasida salbiy bog'liqlik mavjud.

O'zbekistonlik 4- va 9-sinf o'quvchilarning standartlashtirilgan xalqaro test sinovlaridagi natijalari (ball)



Uy xo'jaliklari oilaning ijtimoiy-iqtisodiy holatiga qarab o'sish tartibida guruhlanganda turli guruhdagi oilalar farzandlarining PISA test sinovidagi natijalari* (ball)

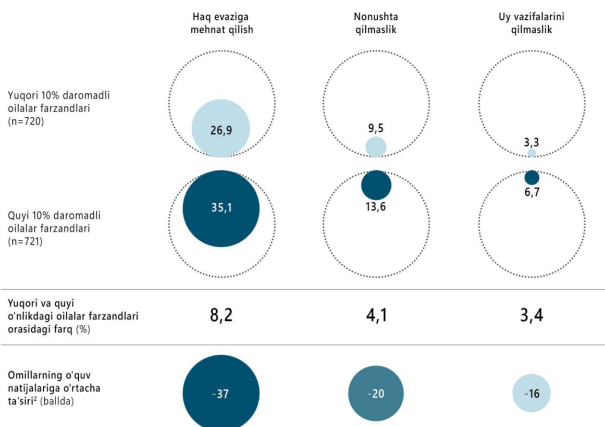


¹TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) - bu XDUU (Xalqaro o'qituvchilar uyushmasi, ingl. International Association of Educators) tomonidan har to'rt yilda bir marta o'tkaziladigan, 4- va 8-sinf o'quvchilarning matematika va tabiiy fanlar bo'yicha bilim va ko'nikmalarini baholaydigan xalqaro test sinovi.
²PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) - bu XDUU (Xalqaro o'qituvchilar uyushmasi, ingl. International Association of Educators) tomonidan har besh yilda o'tkaziladigan, 4-sinf o'quvchilarning o'qib tushinish va savodxonlik ko'nikmalarini baholaydigan xalqaro test sinovidir.
³PISA (Programme for International Student Assessment) - bu IEA (ing. OECD) tomonidan har uch yilda o'tkaziladigan xalqaro baholash bo'lib, 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha bilimlari, ayniqsa bu bilimlarni real hayotdagi muammolarni hal etishda qanchalik samarali qo'llay olishini tekshiradi.

*Ijtimoiy-iqtisodiy holat - bu o'quvchilarning oilaviy resurslarga (ya'ni iqtisodiy kapital, ijtimoiy kapital va madaniy kapital) egalik qilishi va o'quvchi oilasining uy xo'jaligining ijtimoiy mavqei qanchalik o'ziga qaratilgan keng qamrovli tushunchadir.
PISA'da o'quvchining ijtimoiy-iqtisodiy holati iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy holatning PISA indeks (ECS) orqali o'lchanadi. ECS qiymati qanchalik yuqori bo'lsa, ijtimoiy-iqtisodiy holat shunchalik yuqori hisoblanadi. ECS shaklining IEA mamlakatlari bo'yicha o'rta qiymati 0 ga va standart chetlari 1 ga teng.
ECS - bu uchta tarkibiy qismdan olingan ma'lumotlarni jagona balga birlashtiruvchi murakkab ko'rsatkich: ota-onalarning eng yuqori ta'lim darajasi, ota-onalarning eng yuqori kasbiy mavqei va uy xo'jaligi. Har bir o'quvchi uchun ushbu uchta komponent bo'yicha ma'lumotlar PISA kognitiv baholalaridan so'ng o'quvchilardan to'liq ravnaq olingan bo'lgan.

Kambag'al oilalar farzandlarining taxminan har uch nafaridan bittasi maktab haftasida haq evaziga mehnat qiladi.

Ta'lim natijalaridagi tafovutga sabab bo'luvchi omillarning guruhlar kesimidagi ulushi¹ (%)



¹Prosentlar PISA 2022 O'qish so'rovnomasining quyidagi savollarga (S7294 va S7295) asoslanib hisoblangan. S7294: "Odatdagi maktab haftasi mobaynida maktabga borishdan avval uyidagi ishlar har birinchi marta kun davomida bajarasiz?" S7295: "Odatdagi maktab haftasi mobaynida maktabdan kelgandan keyin uyidagi ishlar har birinchi marta kun davomida bajarasiz?"
²Regress moduli asosida qilingan ta'lim natijalari. Modul turli vazirlarga ega bo'lgan so'rov natijalarini tahlil qilish uchun ishlab chiqilgan.



So'rovda barcha viloyatlar, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Toshkent shahridan jami 3172 nafar respondent ishtirok etdi. Ularning 1708 nafarini erkaklar, 1464 nafarini esa ayollar tashkil etadi.

So'rov natijalari mamlakatimizning to'rtta hududi - Samarqand (13,4 foiz), Buxoro (9,6 foiz), Toshkent (10,6 foiz) viloyatlari va Toshkent shahri (16,8 foiz) da ichki turistik oqim eng yuqori darajada ekanligini ko'rsatdi. Sirdaryo viloyati (1,0 foiz) bu borada eng oxirgi o'rinni egalladi.

Respondentlarning 63,8 foizi yilda bir marotaba, 9,8 foizi har uch oyda bir marotaba, 1,9 foizi oyiga kamida bir marotaba sayohat qilishini qayd etgan bo'lsa, umuman sayohat qilmasligini bildirganlar ulushi 23,4 foizni tashkil etdi.

Mamlakat bo'ylab sayohat qiluvchilar asosan o'z shaxsiy avtomobilidan foydalanishi (34,9 foiz) ma'lum bo'ldi. Ichki sayyohlarning 27,8 foizi taksini, 12,2 foizi poezdni, 7,3 foizi samolyotni afzal biladi.

Respondentlarning asosiy qismi, aniqrog'i 58,5 foizi tunab qolish uchun mehmon uylarini tanlashini, 10,9 foizi xostellardan, 27,3 foizi mehmonxonalardan, 3,2 foizi chodirlardan foydalanishini qayd etgan.

Sayohatga chiqishingizga nima to'sqinlik qiladi, degan savolga so'rovda qatnashganlarning 36,4 foizi «O'zbekiston bo'ylab sayohatga chiqish uchun hech qanday to'siq yo'q», 9,2 foizi «qaramog'imda parvarishga muhtoj farzandlar va keksalar bor», 0,8 foizi «ichki sayohat o'ziga jalb qilmaydi», deb javob bergan. Respondentlarning 48,1 foizi ichki sayohat hozircha uy xo'jaligining kun tartibida yo'qligini ta'kidlagan.

So'rov natijalari ichki sayyohlarning kattagina qismi (22,8 foiz) ziyorat maqsadida safarga chiqishini ko'rsatdi. Sayohatchilarning 15,7 foizini madaniy va ma'rifiy turizm, 14,0 foizini oilaviy turizm, 11,0 foizini tog' kurortlari, 9,7 foizini xizmat safarlari, 7,5 foizini ta'lim va talabalar turistik almashinuvi, 3,9 foizini ekoturizm, 1,5 foizini ishbilarmonlik turizmi, 1,2 foizini plyaj turizmi, 1,1 foizini sport turizmi, 1,1 foizini agroturizm o'ziga jalb qilishi ma'lum bo'ldi. Ekstremal turizmga qiziqadiganlar ulushi esa bor-yo'g'i 0,5 foizni tashkil etdi.

Respondentlarning aksariyati, ya'ni 61,6 foizi sayohatlar uchun chegirmalar berish, 15,1 foizi parvarishga muhtoj bo'lganlar uchun maxsus ijtimoiy paketlar tashkil qilish, 9,3 foizi sayohat uchun kreditlar berish, 5,1 foizi boshqa sayohat turlarini tashkil e'tish lozimligini ta'kidlagan.

O'ZBEKISTONDA ICHKI TURIZMNING RIVOJLANISHI

Respublikaning asosan qaysi hududlariga sayohatga borgansiz? (%)



O'zbekiston bo'ylab tez-tez sayohatga chiqasizmi? (%)



Qanday transportda sayohat qilishni afzal ko'rasiz? (%)



Sayohatni qaysi ko'rishda amalga oshirasiz? (%)



Sizni turizmning asosan qaysi turlari o'ziga jalb qiladi? (%)



